

2 Mali škvič, *Glaucidium passerinum* (L.)

1

2

3

Slovensko ornitološko pisanje // Al Vrežec

Ornitološke objave so pravzaprav edino merilo, s katerimi lahko ocenjujemo ornitološko aktivnost tako v preteklosti kot danes. Obletnice so pravi trenutek, da se ozremo nazaj in pogledamo, kaj smo na področju poznavanja ptic v Sloveniji naredili. Pri tem je pomembna dediščina, ki so nam jo zapustili naši predhodniki, in naše delo, s katerim smo znanje o pticah Slovenije dopolnili in nadgradili. Temu primerno sem se odločil predstaviti slovensko ornitološko pisanje v treh sklopih: (1) zgodovina ornitološkega pisanja, torej od samega začetka do leta 1979, ki pomeni, zaradi ustanovitve Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS), ključno prelomnico v slovenski ornitologiji, (2) obdobje moderne slovenske ornitologije po letu 1979, ki so ga v pretežni meri krojili predvsem člani DOPPS, kot poseben del moderne slovenske ornitologije pa sem izpostavil še (3) revijo *Acrocephalus*, ki je ne le tesno povezana s samim DOPPS, pač pa tudi z razvojem ornitološke miselnosti na Slovenskem, tako strokovne in znanstvene kot tudi varstvene.

Ornitološki pisni dosežki so bili odvisni predvsem od pronicljivosti, ustvarjalnosti in sposobnosti posameznikov in ne le od splošnih družbenih miselnih tokov. To se je v slovenski ornitologiji skozi vsa obdobja njenega razvoja izkazalo za ključni dejavnik. Pri tem pa strokovno oblikovanje ornitologije v Sloveniji ni bilo omejeno le na akademske kroge, kar je značilno za nekatere druge biološke veje, pač pa so se v to v veliki meri vključevali tudi amaterji oziroma ljubitelji, torej tisti, ki se s pticami in raziskovanjem niso ukvarjali poklicno. Ravno ta posebnost je verjetno botrovala velikemu vzponu ornitologije v Sloveniji v zadnjih 25 letih. Nekatere posameznike, ki so se v ta razvoj vključevali s peresom, bom v nadaljnjem pisanju še posebej izpostavil. Gotovo pa spisek ne bo popoln, saj za veliko množico kakovostnih piscev, zlasti tistih, ki so se porajali v zadnjem času, v tem prispevku ni prostora. Skušal bom navesti le tiste, ki so s pisano bese-

do bistveno prispevali k razvoju slovenske ornitologije in k znanju o naših pticah.

ZGODOVINA ORNITOLOŠKEGA PISANJA NA SLOVENSLEM

Začetek ornitologije na Slovenskem je zelo težko opredeliti. Ali so se ornitološka raziskovanja pri nas začela z **Giovannijem Antonijem Scopolijem** (1723 – 1788) in njegovim taksonomskim delom, ali z **Janezom Vajkardom Valvasorjem** (1641 – 1693) in njegovo Slavo vojvodine Kranjske iz leta 1689, v kateri napol iluzionistično opisuje črne slepe race na Cerknškem jezeru, ali z **Ulyssesom Aldrovandusom** (1522 – 1605), ki je podal že prve opise ptic, denimo klavžarja (*Geronticus eremita*) v tedanji provinci Iliriji, ali pa začetki segajo še bolj v zgodovino? Čeprav je bila zgodovina ornitologije v Sloveniji opisana v že kar nekaj prispevkih, še vedno nimamo nekega poglobljenega študija zgodovinskih ornitoloških virov z našega prostora. Vsekakor drži, da je tradicija preučevanja ptic pri nas že zelo dolga. Pa začnimo tokrat pri Scopoliju, ki sicer ni prvi ornitolog na naših tleh, je pa gotovo prvi, ki je pri nas preučeval ptice s stališča sodobne biološke znanosti, ki ji sledimo še danes. Scopoli je, kot Linnéjev sodobnik, prvi pri nas opisoval ptice po mednarodni znanstveni klasifikaciji živih bitij, ki jo je uvedel Karl Linné. Tako je z ozemlja Slovenije za znanost prvič opisal čopasto čapljo (*Ardeola ralloides*), malo tukalico (*Porzana parva*), čuka (*Athene noctua*), planinsko pevko (*Prunella collaris*) in črnoglavega strnada (*Emberiza melanocephala*). Opise ptic je objavil v kar nekaj delih, omenimo le *Anni Historico-Naturales*, ki je izhajalo med letoma 1769 in 1772. Lahko bi rekli, da je tedaj slovenska znanost in tudi ornitologija s Scopolijem segala prav v svetovni vrh.

V 19. stoletju se je preučevanje ptic preselilo že na institucionalno raven, kjer so poklicni ornitologi ali bolje zoologi zbirali gradivo na ozemlju Slovenije. Z delom *Fauna der*

1: Giovanni Antonio Scopoli (1723 – 1788) – prvi, ki je na Slovenskem preučeval ptice s stališča sodobne biološke znanosti.

foto: Ciril Mlinar Cic, Prirodoslovni muzej Slovenije

2: Risba malega škvič (*Glaucidium passerinum*) iz Ponebško-vega dela *Naše ujede*, I. del. Sove iz leta 1917

3: Reiser, O. (1925): *Die Vögel von Marburg an der Drau*. – Naturwissenschaftlicher Verein in Steiermark, Graz.

Iztok Geister slovenske ptice

4

MLADINSKA KNJIGA

ANNALES

Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin
Annali del Litorale capodistriano e delle regioni vicine

4/94

LDK 980697.12-15-0001

RSN 0351-1481

Falco

Št. 12

Revija za ornitologijo, naravoslovje in naravovarstvo

ORNITOLOŠKO DRUŠTVO DOBRYCHUS KOPER

6

Indagine su una popolazione di rapaci notturni (*Singlorus*) dell'Italia nord-orientale

A Study on an Owl's population of the North-Eastern part of Italy

Prispevek k poznavanju prehrane in prezimovanja malih uhanc (Asio otus) na Murskem polju (SV Slovenija)

A contribution to the knowledge of the diet and wintering of the Long-eared Owl (*Asio otus*) on the Mursko Polje (NE Slovenia)

Slikovni morfološki ključ za prepoznavanje nekaterih najbolj razširjenih makrobentoničnih zelenih alg v slovenskem obalnem morju

An illustrative identification key for some most common macrobenthic green algae in Slovenian coastal sea

Povajljanje in prelet usod na Dravskem polju (SV Slovenija)

Occurrence and migration of Raptus on the Dravsko polje (NE Slovenia)

September 1997

ISSN 1318-5411

4: Naslovnica Geistrovega priročnika za opazovanje in proučevanje ptic *Slovenske ptice* iz leta 1980

5: *Annales* – revija za istrske in mediteranske študije (urednik Lovrenc Lipej)

6: *Falco* – revija koprškega ornitološkega društva Dobrychus (urednik Iztok Škornik)

7: *Biota* – revija Društva za proučevanje ptic in varstvo narave (urednik Milan Vogrin)

8: Zvočni priročnik *Gozdne ptice Slovenije* (Trilar 2002)

in *Krain bekamten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische*, izdanim leta 1842, se je v zgodovino zapisal **Henrik Freyer** (1802 – 1866), prvi kustos Deželnega muzeja. Sistematični pregled do takrat znanih vrst vretenčarjev na Kranjskem je pomenil pomembno prelomnico v poznavanju naše avifaune. Konec 19. in v začetku 20. stoletja so ornitologi, ki so delovali na Slovenskem, svoje ugotovitve objavljali v različnih naših in tujih revijah, denimo v *Estratto dal Bollettino della Societa adriatica di scienze naturali in Trieste*, *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, *Journal für Ornithologie*, *Mittheilungen des Ornithologischen Vereins in Wien*, *Naumania*, *Ornis*, *Ornithologische Monatschrift*, *Ornithologisches Jahrbuch*, idr. Zelo pomembno vlogo pri objavljanju slovenskih ornitoloških prispevkov je imela v tem času revija *Carniola*, kjer sta veliko objavljala **Gvidon Sajovic** (1883 – 1920) in **Janko Ponebšek** (1861 – 1935). Ponebšek je v *Carnioli* v več nadaljevanjih med letoma 1915 in 1916 objavil delo o naših sovah, ki ga je potem leta 1917 Muzejsko društvo za Kranjsko objavilo kot samostojno delo pod naslovom *Naše ujede, I. del: Sové*. Žal Ponebškovi ni uspelo, da bi pripravil še drugi del o ujedah. Tako kot Ponebškove sove je še danes aktualno delo **Otmarja Reiserja** (1861 – 1936) *Die Vögel von Marburg an der Drau* iz leta 1925. Reiser se je sicer proslavil še z deli o pticah Balkanskega polotoka, ki jih je strnil v več zvezkih pod naslovom *Ornis balcanica*. Osrednja tema takratnih raziskovanj ptic je bila favnistika. Šlo je večinoma za preglede vrst po posameznih območjih s krajšimi ekološkimi oznakami. V to delo so se že takrat vključevali tudi ljubitelji, ki so svoja opažanja objavljali v strokovno manj zahtevnih revijah, denimo v reviji *Lovec*. Posebej naj omenimo **Ivana Šašlja** (1859 – 1944) in njegove zapise o opazovanjih modre taščice (*Luscinia svecica*). Nova prelomnica v razvoju slovenske ornitologije je bila ustanovitev Ornitološkega observatorija v Ljubljani leta 1926. Delo ornitologov je bilo od tedaj še bolj povezano, pričeli pa so tudi z organiziranim lovom in obročkanjem ptic.

Po drugi svetovni vojni so se ornitološke aktivnosti pri nas še vedno v veliki meri sukale okoli observatorija, ki se je po več preimenovanjih na koncu obdržal kot Kustodiat za ornitologijo Prirodoslovnega muzeja Slovenije. Ornitološko pisanje je bilo v tem obdobju manj intenzivno v smislu pisanja strokovnih člankov in bolj v smislu pisanja obsežnejših del, knjig. Sprva so bile ptice zajete v monografije, ki so obravnavale vse vretenčarje, kakršna je denimo knjiga **Stanka Bevka** *Vretenčarji Slovenije*, ki je izšla leta 1957. Kasneje se je zvrstila kopica različnih povsem ornitoloških del, zlasti priročnikov za opazovanje. Leta 1963 je bil izdan prvi priročnik za opazovanje ptic *Ptice Slovenije*, ki sta ga pripravila **Ivan Krečič** in **France Šušteršič**. Krečič je leta 1979 skupaj z **Janezom Gregorijem** izdal še drugi priročnik *Naši ptiči*. Medtem ko sta bila oba priročnika namenjena predvsem opazovanju in prepoznavi ptic, pa sta bila dva priročnika izpod peresa **Izтока Geistra** namenjena povsem konkretnemu delu s pticami. Prvi, izdan leta 1976, se je ukvarjal s fotografijo (*Ptice na gnezdu: priročnik za fotografiranje*), drugi, izdan leta 1977, pa s pticami na vrtu (*Ptice okoli našega doma: avikulturni priročnik*). Slednji je bil leta 1982 celo ponatisnjen. Obdobje priročnikov bi lahko sklenili še z enim izvrstnim Geistrovim delom, *Slovenskimi pticami* iz leta 1980. To delo je imelo zelo pomemben vpliv na nadaljnji razvoj slovenske ornitologije, saj so se z njim kalili mnogi novodobni ptičjeslovci. Geister namreč priročnika ni zastavil zgolj kot opazovalni pripomoček, pač pa je v obširnem uvodu podal tudi smernice za ornitološke raziskave ptic in predstavil osnovna poglavja iz biologije ptic. Priročnik je temu primerno tudi podnaslovljen kot *Priročnik za opazovanje in proučevanje ptic*, kar je bil temelj za nadaljnje ornitološko delo. S priročnikom je v dobršni meri tudi poenotil slovensko ornitološko terminologijo izrazov in ob tem uvedel nekaj novih. Novi izrazi, še posebej imena ptic, so se v tem obdobju kalili zlasti v različnih prevodih tujih priročnikov in knjig. Čeprav je šlo zgolj za poljudne tekste, je bil njihov prispe-

Biota

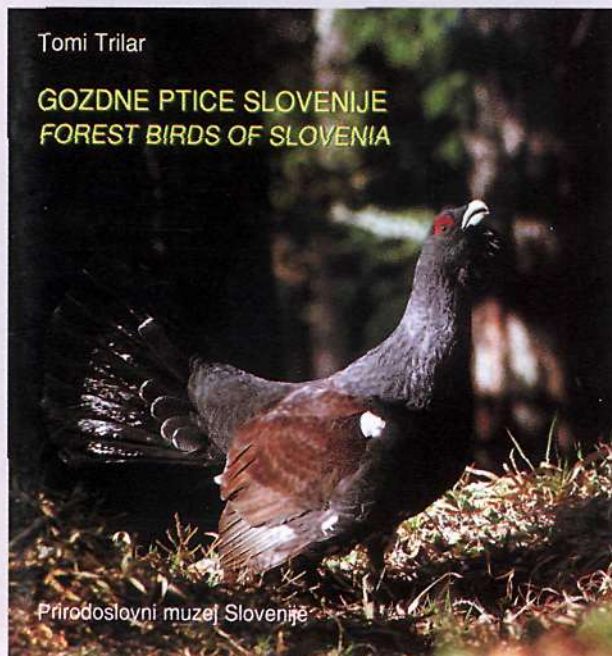
Vol. 7, No. 2, 2005

Društvo za proučevanje ptic in varstvo narave
Society of Bird Research and Nature Protection

radoljiv
Društvo varstva okolja Radoljiv
Environmental Society Radoljiv

7

Tomi Trilar

GOZDNE PTICE SLOVENIJE FOREST BIRDS OF SLOVENIA

Prírodoslovni muzej Slovenije

8

vek k slovenski terminologiji zelo velik. Med temi zbujajo pozornost Gilliardova enciklopedija *Ptiči*, ki jo je leta 1968 prevedel **Zmago Bufon** in ki še danes velja za glavno referenco slovenskih ptičjih imen. Pri opisanih delih gre predvsem za vsebine z bolj ali manj poljudno tematiko. Knjige s strokovnimi ornitološkimi besedili pa so slovensko avifauno večinoma obravnavale skupaj s preostalim tedaj skupnim območjem Jugoslavije. V tej zvezi je bil zelo pomemben prispevek **Sergeja Dimitrijeviča Matvejeva**. Omenimo delo *Catalogus faunae Jugoslaviae, IV/3, Aves*, ki ga je leta 1973 Matvejev pripravil skupaj z **Vojislavom Vasićem**. Delo je še danes edini popolni seznam podvrst ptic, ki se pojavljajo na ozemlju Slovenije. Kot smo že omenili, so bili strokovni ornitološki članki v tem obdobju redki, a kljub temu je bilo nekaj objavljenih v revijah, kot so *Biološki vestnik*, *Proteus*, *Varstvo narave*, *Acta carsologica* in *Lovec*, med glavnimi pisci pa sta bila že omenjena Gregori in Geister. Poleg tega so ptice postale objekt preučevanja tudi drugih strokovnjakov, ki niso bili neposredno vpleteni v raziskave ptic. Kot posebno poglavje ornitologije, bolj ali manj ločeno od preostalega delovanja ornitologov, se je uveljavila parazitologija, tako za zunanje (**Savo Brelih**, **Danica Tovornik**) kot za notranje zajedavce, kjer velja omeniti obsežno monografijo **Janeza Brgleza** v dveh delih *Zajedavci pri pticah v Sloveniji* (Trematoda – 1977, Cestoda, Nematoda, Acanthocephala – 1981).

SODOBNA SLOVENSKA ORNITOLOGIJA

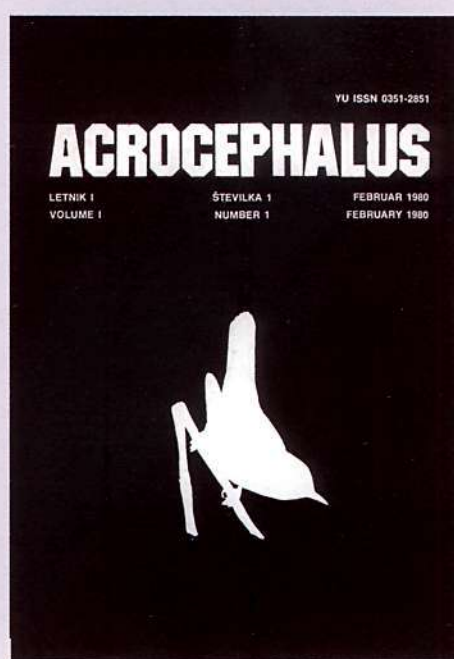
Dne 8.12.1979 je bilo ustanovljeno Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, februarja 1980 pa je izšla prva številka društvenega glasila *Acrocephalus*. Oba dogodka pomenita prelomnico v slovenski ornitologiji. Od tega trenutka dalje se je pričel bliskovit razvoj ornitologije, zlasti na strokovnem področju, in pričelo se je obdobje sodobne slovenske ornitologije. Obdobje, ki zdaj traja že 25 let, je zaznamovala poplava strokovnih člankov, zbiranje

ornitoloških podatkov za oba atlasa, začetki ornitologije kot znanosti v Sloveniji ter strokovno opredeljevanje varstva ptic in njihovih habitatov. Ornitologija je v Sloveniji postajala vedno bolj priljubljena veda, kar se je pokazalo v večjem številu ljudi, ki so se z njo ukvarjali. Posledica tega je bila večja produkcija strokovnih ornitoloških del, pisci pa so izhajali tako iz akademskih, zlasti biološkega in gozdarskega področja, kot iz ljubiteljskih krogov.

Slovensko ornitološko pisanje v tem obdobju se je oblikovalo zlasti okoli revije *Acrocephalus*, ki je postala tudi osrednja strokovna ornitološka revija v Sloveniji. Vendar se je količina strokovnih ornitoloških prispevkov bistveno povečala tudi v drugih slovenskih revijah, denimo v *Biološkem vestniku* (pozneje *Acta biologica slovenica*), *Dolenjskem zborniku*, *Elektrotehničnem vestniku*, *Gozdarskem vestniku*, *Scopoliji*, *Sodobnem kmetijstvu*, *Lovecu*, *Varstvu narave*, *Zborniku gozdarstva in lesarstva*, *Znanstveni reviji*, če naštejemo le nekatere. Posebno pomembno vlogo so imeli ornitološki članki v revijah *Annales* (urednik **Lovrenc Lipej**), *Falco* (urednik **Iztok Škornik**), ki ga izdaja koprsko ornitološko društvo *Ixobrychus*, in *Biota* (urednik **Milan Vogrin**), ki jo izdaja Društvo za proučevanje ptic in varstvo narave. Slovenski ornitologi pa so svoje izsledke pričeli objavljati tudi v tujih revijah, denimo v revijah *Acta Ornithologica* (Poljska), *Acta Zoologica Lituania* (Litva), *Ardeola* (Španija), *Avoceta* (Italija), *Buteo* (Češka), *Larus* (Hrvaška), *Monticola* (Avstrija), *Ornis Hungarica* (Madžarska), *Ornis Svecica* (Švedska), *Ring* (Poljska), *Rivista Italiana di Ornitologia* (Italija), *Vogelwarte* (Švica), *Vogelwelt* (Nemčija) idr. S strokovnim zorenjem pa je ornitologija pridobivala mesto tudi v slovenski znanosti. Leta 1991 je **Davorin Tome** kot prvi slovenski ornitolog objavil znanstveni članek o mali uharici (*Asio otus*) v finski reviji *Ornis Fennica*, ki je po mednarodnih kriterijih (SCI indeks znanstvenega citiranja) določena kot znanstvena revija najvišjega ranga. Do leta 2004 smo slovenski ornitologi skupaj objavili devet takšnih

9

10

9: Iztok Geister – prvi urednik in ustanovitelj revije *Acrocephalus*, ki je uredniškoval med letoma 1980 in 1999

10: *Acrocephalus* 1 (1), 1980

11: *Acrocephalus* 6 (25), 1985

12: *Acrocephalus* 9 (35/36), 1988

13: *Acrocephalus* 21 (98/99), 2000

čankov v revijah *Bird Study* (Velika Britanija), *Folia Zoologica* (Češka), *Journal of Avian Biology* (Skandinavija), *Journal of Raptor Research* (ZDA) in *Ornis Fennica* (Finska). Slovensko ornitološko znanost pa čaka še kar nekaj izzivov.

Večja strokovnost v ornitologiji se je pokazala tudi v izdajanju knjig, saj smo dobili lepo kopico monografij s strokovno ornitološko tematiko. Temelje nadaljnjim ornitološkim raziskavam na slovenskem sta postavila **Andrej Sovinc** z *Zimskim ornitološkim atlasom Slovenije* (1994) in Iztok Geister z *Ornitološkim atlasom Slovenije* (1995). Temu so sledila še štiri strokovna dela, ki so se ukvarjala predvsem s problemi varstva ptic: *Zavarovani ribojedi ptiči in uravnavanje njihovega vpliva na ribištvo v Sloveniji* (1995; Janez Gregori), *Ali ptice res izginjajo?* (1998; Iztok Geister), *Mednarodno pomembna območja za ptice v Sloveniji* (2000; **Slavko Polak**) in *Mednarodno pomembna območja za ptice v Sloveniji 2* (2003; **Luka Božič**). Pri zadnjih treh je v vlogi izdajatelja aktivno sodelovalo tudi Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije. Izdajo strokovni del o pticah je vzpodbujala tudi Lovska zveza Slovenije, ki je v Zlatorogovi knjižnici izdala nekaj del; slednja so dopolnjevala znanje o pticah, ki so bile sicer slovenskim ornitologom slabše poznane. V zvezi s tem je zelo pomembno delo **Vitomirja Mikuletiča** iz leta 1984 *Gozdne kure*, ki k splošnim poglavjem o ekologiji vrst dodaja še pregled lovskih statističnih podatkov iz Slovenije. Podoben pomen imata za poznavanje t.i. male divjadi, zlasti za jerebico (*Perdix perdix*), fazana (*Phasianus colchicus*) in mlakarico (*Anas platyrhynchos*), deli **Alojza Černeteta** *Mala divjad* (1980) in *Ureditev lovišč in gospodarjenje z malo divjadjo* (2000). V letu 1999 sta **Boris Kryštufek** in **Franc Janžekovič** uredila *Ključ za določanje vretenčarjev Slovenije*, v katerem so besedila za ptice prispevali Franc Janžekovič, Lovrenc Lipej in Davorin Tome. Kljub večji strokovnosti pa se je še vedno nadaljevala tradicija izdajanja ornitoloških knjig s poljudno tematiko, kot so priločniki ali vodniki. **Ivo A. Božič** je v tem obdobju objavil kar dve deli s tega naslo-

va, prvo, *Ptiči Slovenije* (1983), kot določevalni priločnik, in drugo, *Poskrbimo za ptice* (1997), kot priločnik za ljubitelje. Sledili sta še dve knjigi, ki sta na poljudno obravnavali specifični ptičji svet, vezan na določeno območje - *Spoznajmo ptice Sečoveljskih solin* (2003; Andrej Sovinc) - oziroma življenjski prostor - *Gozdne ptice Slovenije* (2004; **Tomi Trilar** in **Al Vrezec**). Novost v slovenskem ornitološkem slovstvu sta bila še dva Trilarjeva zvočna priločnika: *Ljubljansko barje – skrivnostni svet živalskega oglašanja* (1999) in *Gozdne ptice Slovenije* (2002). Poleg nekaj prevodov tujih priločnikov smo Slovenci tako v tem obdobju dobili tudi nekaj kakovostnih ornitoloških knjig izpod peres domačih piscev, kar razvoju ornitologije gotovo daje še dodaten zalet. Navsezadnje so dokaz za to mnoga diplomska, magistrska in doktorska dela s področja ptic, izdelana v okviru tako Ljubljanske kot Mariborske univerze.

Ob naštevanju strokovnih del ne smemo mimo naravovarstvenih prispevkov slovenske ornitologije. Posebej bi izpostavil Rdeči seznam ptic, saj so bili za Slovenijo izdelani kar trije takšni sezname. Prvega sta pripravila Janez Gregori in Sergej D. Matvejev in ga leta 1992 objavila v reviji *Varstvo narave*. Seznam je bil pravzaprav dopolnitev seznama iz leta 1987, ki sta ga pripravila ista avtorja. Drugi rdeči seznam je bil pripravljen že v okviru DOPPSa in izdan v posebni številki revije *Acrocephalus* leta 1994 v avtorstvu **Franca Bračka**, **Andreja Sovinca**, **Boruta Štumbergerja**, **Petra Trontlja** in **Milana Vogrina**. Objavljeni seznam je sprožil polemično razpravo, ki je potekala večinoma na straneh *Acrocephalusa*. Kot nekakšen kompromis in nuje zaradi novih populacijskih trendov in znanja o slovenskih gnezdiikah je DOPPS pod koordinatorskim **Tomažem Jančarjem** leta 2001 izdelal še tretji rdeči seznam, ki pa je bil objavljen zgolj v *Uradnem listu Republike Slovenije*.

Razcvet ornitologije, zlasti v 90-ih letih 20. stoletja, pa je bil tolikšen, da smo se v DOPPS leta 1998 odločili ustanoviti

ACROCEPHALUS

LETNIK VI
VOLUME VI

ŠTEVILKA 25
NUMBER 25

SEPTEMBER 1985
SEPTEMBER 1985

11

Acrocephalus

letnik 9 1988 številka 35-36

12

2000

Acrocephalus

BirdLife
INTERNATIONAL

letnik 21 številka 98/99 stran 1-104
volum 21 number 98/99 pages 1-104

13

viti nagrado z imenom Zlati legat za najboljšo ornitološko delo slovenskega avtorja. Nagrada naj bi še bolj vzpodbujala pisanje slovenskih ornitologov. Doslej je bila nagrada podeljena petkrat, in sicer za leto 1998 **Tihomirju Makovcu**, Iztoku Škorniku in Lovrencu Lipeju za delo *Ekološko vrednotenje in varovanje pomembnih ptic Sečoveljskih solin* (objavljeno v reviji *Falco*), za leto 1999 Ivu A. Božiču za delo *Gnezditvena biologija rakarja Acrocephalus arundinaceus na ribnikih v Dragi pri Igu na Ljubljanskem barju (Slovenija)* (objavljeno v reviji *Acrocephalus*), za leto 2000 **Tomažu Miheliču**, Alu Vrezcu, **Miru Perušku** in **Jožetu Svetličiču** za delo *Kozača Strix uralensis v Sloveniji* (objavljeno v reviji *Acrocephalus*), za leto 2001 **Damijanu Denacu** za delo *Gnezditvena biologija, fenologija in razširjenost bele štokrlje Ciconia ciconia v Sloveniji* (objavljeno v reviji *Acrocephalus*) in za leto 2002 Tomiju Trilarju za delo *Gozdne ptice Slovenije* (zvočni CD, ki ga je izdal Prirodoslovni muzej Slovenije).

ACROCEPHALUS – VODILNA SLOVENSKA ORNITOLOŠKA REVIIJA

Z letom 2004 obhajamo 25 let neprekinjenega izhajanja revije *Acrocephalus*. Do leta 2003 je izšlo 119 števil, do konca jubilejnega 25. letnika pa jih bo že 123. V prvih sto številkah je 216 avtorjev objavilo 2.202 prispevka, s čimer je bilo ovekovceženih prek 12.000 podatkov o pticah. *Acrocephalus* je povzročil pravo revolucijo slovenskega ornitološkega pisanja in strokovnega zanimanja za ptice pri nas. Takšnega vzpona verjetno leta 1980 ob prvi številki *Acrocephalus* ni pričakoval nihče. Z *Acrocephalusom* je Iztok Geister kot prvi urednik in ustanovitelj revije odigral ključno vlogo v slovenski ornitologiji. Njegovo 20-letno urednikovanje, od leta 1980 do 1999, je poneslo *Acrocephalus*, na začetku zgolj kot društveno glasilo, do osrednje slovenske ornitološke revije in do ene najpomembnejših strokovnih revij v Sloveniji nasploh. Z revijo so se kalili novi rodovi ornitologov. Tu so se učili pisanja, razmišlja-

nja in raziskovanja ptic. Z vsako številko se je zakladnica znanja povečevala in danes lahko brez sramu rečemo, da znanje o pticah presega vsa znanja, ki so nakopičena o drugih živalskih in rastlinskih skupinah v Sloveniji.

Uredniku Geistru je pri uredniškem delu pomagala ekipa strokovnjakov na biološkem, tehničnem in drugih področjih, ki so skrbeli, da se je *Acrocephalus* razvijal in rasel. Med sodelavci najdemo pestro paletu ljudi, od uglednih imen iz akademske sfere, univerzitetnih profesorjev in poklicnih raziskovalcev, do ljubiteljskih zanesenjakov. Morda je bila prav takšna kombinacija sodelavcev iz različnih strok in krogov pomembna za uspeh tako revije kot društva. Geister je zasnoval strukturo revije, kakršna je v reviji še danes: uvodnik, sklop daljših in krajših člankov, krajši avifavnistični prispevki Iz ornitološke beležnice, nove knjige in obvestila. Največ sprememb je med Geistrovim urednikovanjem doživela rubrika Iz ornitološke beležnice. Sprva je bila rubrika osredotočena le na objave opazovanj redkih vrst, kasneje so se zapisi o redkih vrstah objavljali ločeno od zapisov o drugih vrstah in šele leta 1983 so bile rubrike Redke vrste, Paberki in Iz ornitološke beležnice združene v enotno rubriko, ki je aktualna še danes. Z Ornitološko beležnico se je zakladnica ornitoloških podatkov polnila z neverjetno hitrostjo, saj je bilo v tej rubriki do stote številke objavljenih že kar 1.335 prispevkov, do konca 24. letnika (2003) pa še dodatnih 470. Že na samem začetku so bili v *Acrocephalusu* objavljeni tudi krajši prevodi povzetkov v angleščini in tako so nekateri prispevki v reviji našli pot tudi do velikih svetovnih ornitoloških del. Takšen je na primer prispevek **Dareta Šereta** iz leta 1986 o prenočevanju mlinarčkov (*Sylvia curruca*), ki je našel mesto med citati slovite Crampove monografije o pticah zahodne Palearktike.

Leto 1999 je bilo za *Acrocephalus* pretresljivo, saj je bil sredi 20. letnika zamenjan urednik. Vodstvo Društva za opazo-

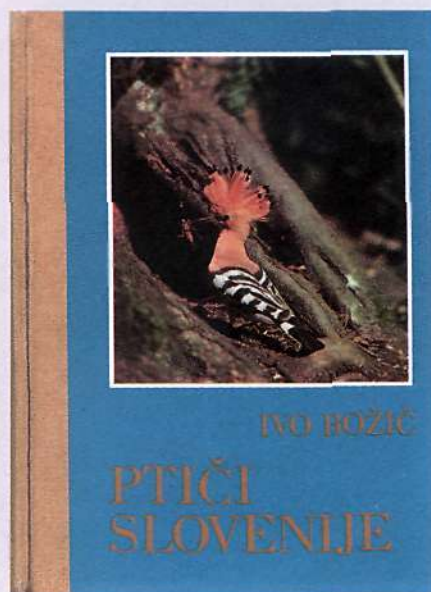

14

14: Leta 1991 je dr. Davorin Tome (v sredini), kot prvi slovenski ornitolog, objavil članek v reviji *Ornis Fénica*, ki je znanstvena revija najvišjega ranga. foto: Miljan Šiško

15: Naslovnica knjige *Ptiči Slovenije* Iva A. Božiča iz leta 1983.

vanje in proučevanje ptic Slovenije je za novega urednika imenovalo Boruta Štumbergerja, ki je revijo prevzel ob 97. številki. Štumberger si je prizadeval dvigniti njeno strokovno raven in postaviti *Acrocephalus* ob bok svetovnim ornitološkimi revijam. Oblikoval je mednarodni uredniški odbor, ki so se mu pridružili kolegi iz Hrvaške, Italije, Avstrije in Nemčije. Temu je sledila še uvedba člankov v angleškem jeziku, kar naj bi revijo približalo tudi tujim strokovnjakom ter s tem dvignilo citiranost in ugled revije v svetovni ornitologiji. Že v prvi Štumbergerjevi številki je bil objavljen prvi angleški članek **Martina Schneider-Jacobyja** o črni štoklji (*Ciconia nigra*). Korak je bil vsaj s stališča domačih piscev in bralcev dokaj tvegan, a glede na razvoj ornitologije po svetu potreben. Novi Štumbergerjev urednik **Primož Kmecl** je ob uvedbi angleščine za pisarje člankov v uvodniku 97. številke zapisal sledeče: »Prevetri naj slovensko ornitologijo; ptice pač ne poznajo meja.« Kljub temu pa uvajanje novega vsebinskega koncepta revije ni šlo tako gladko. Obsežno, večinoma laično članstvo DOPPSa pač ni bilo zainteresirano le za branje strokovnih del. Stari Geistrov *Acrocephalus* je poskrbel za vse okuse, strokovne in poljudne, poljudnost pa se je morala iz Štumbergerjevega *Acrocephalus* hočeš nočeš umakniti. Rešitev se je pokazala v preoblikovanju društvenega biltena *Novice DOPPS*, ki ga je urejala **Andreja Ramšak**, v poljudno ornitološko revijo. Iz *Novic DOPPS* je tako nastal *Svet ptic*, v katerega so se iz *Acrocephalus* preselile poljudne rubrike, denimo *Skrivnostna fotografija*. *Acrocephalus* je imel zdaj prosto pot razvoja v mednarodno strokovno oziroma znanstveno ornitološko revijo. Že v času Štumbergerjevega urednikovanja so začeli v objavo poleg domačih prihajati tudi članki tujih avtorjev iz Nemčije, Avstrije, Hrvaške, Italije, Bolgarije, Grčije in Makedonije. Kljub temu pa slovenščina ni bila pozabljena. Vsi prispevki so imeli vsaj slovenski povzetek, objavljeno pa je bilo obsežno delo o poenotenju slovenskih imen ptic zahodne Palearktike, ki ga je v letu 1999 s sodelavci pripravil Tomaž

15

Jančar. V smislu internacionalnosti je bila prerajena tudi rubrika *Iz ornitološke beležnice*, kjer so bili kratki avifaunistični prispevki objavljeni poleg Slovenije tudi za druge države, do leta 2003 za Hrvaško, Bosno in Hercegovino, Srbijo, Črno goro, Makedonijo in Bolgarijo.

Štumberger je svoje triletno vodenje revije zaključil leta 2001, s 23. letnikom v letu 2002 pa je urednikovanje prevzel Al Vrezec. Štumbergerjev koncept revije se je v nadaljnjem obdobju še nadgradil in *Acrocephalus* je postal ornitološka revija za jugovzhodno Evropo in vzhodno mediteransko regijo. Povečal se je uredniški odbor, ki se mu je pridružilo še nekaj strokovnjakov iz Slovenije, Hrvaške, Madžarske in Velike Britanije. Mednarodni ugled revije se je še povečal in revija je danes citirana v šestih bazah podatkov, revijo pa DOPPS izmenjuje s 113 revijami po svetu.

Posebno poglavje je videz revije. Ta se je v 25 letni zgodovini korenito spremenila dvakrat. Prva Geistrova številka je bila zelo preprostega videza, barva platnic pa se je spreminjala s številkami. Takrat so tekste v reviji še pretipkavali. Prvič je bila barvna naslovnica natisnjena v 6. letniku leta 1985 s fotografijo malega deževnika (*Chryradrius dubius*), vendar le na številki 25. Prvi popolni oblikovni prepored se je zgodil šele z 9. letnikom leta 1988, ko je postala barvna fotografija sestavni del naslovnice, posodobljena pa je bila tudi notranja postavitve. Na podlagi ankete med bralci se je urednik Geister leta 1996 odločil, da v revijo uvede barvni tisk, kar bi jo naredilo še privlačnejšo. Tako so bile v 17. letniku objavljene prve barvne fotografije. Drugi večji oblikovni prepored pa se je zgodil leta 2000 v času Štumbergerjevega urednikovanja. Novi višji strokovni koncept je zahteval tudi nov oblikovalski pristop, primerljiv svetovnim znanstvenim revijam. Barvno fotografijo na naslovnici je zamenjala črna risba, letniki so med seboj barvno ločeni, barvni tisk pa je omejen le na barvne priloge na koncu revije. V 21. letnik je *Acrocephalus* z dvojno šte-

vilko 98/99 v letu 2000 stopil v novi podobi. V letu 2002 so bili uvedeni še separati za avtorje, v letu 2003 pa dodelana navodila za avtorje v slovenskem in angleškem jeziku.

Za zaključek pa še nekaj iz vsebinskega prispevka *Acrocephalus* k slovenski ornitologiji. V 25-ih letih se je v *Acrocephalusu* zvrstilo nekaj ključnih del modernega slovenskega ptičjeslovja. V tem obdobju je bilo poleg običajnih številkk izdanih še enajst tematskih zvezkov o ptičjih Stožic (13/14, 1982), pregledni bibliografiji *Acrocephalus* (53, 1992; 101, 2000), pticah Cerknškega jezera (56/57, 1993), pticah Spodnjega Posavja (61, 1993), rdečem seznamu ogroženih ptic gnezdičk Slovenije (67, 1994), pticah Drave (68/69/70, 1995), sivih čapljah in velikih kormoranah (72, 1995), ornitološkem atlasu Drave (82, 1997), slovenski ornitološki terminologiji (94/95/96, 1999) in sovah (98/99, 2000). Zelo pomembne so bile pregledne in poglobljene študije iz biologije, razširjenosti in statusa posameznih ptičjih vrst v Sloveniji, denimo o čopastem ponirku (*Podiceps cristatus*; Vogrin 1989), rjavovratem ponirku (*Podiceps grisegena*; Jančar 1991), malem ponirku (*Tachybaptus ruficollis*; I. Božič 1994, Štumberger in D. Denac 1994), kormoranu (*Phalacrocorax carbo*; Govedič in sod. 2002), čapljici (*Ixobrychus minutus*; I. Božič 1992), beli štoklji (*Ciconia ciconia*; D. Denac 2001), črnem škarniku (*Milvus migrans*; Kozinc 1991), pepelastem lunju (*Circus cyaneus*; Bračko 1990), planinskem orlu (*Aquila chrysaetos*; Marenče 1998), rdečenogi postovki (*Falco vespertinus*; Gjerkeš in Lipej 1992), koscu (*Cerx crex*; Trontelj 1995), mokožu (*Rallus aquaticus*; L. Božič 2002), zelenonogi tukulici (*Gallinula chloropus*; I. Božič 1995), liski (*Fulica atra*; I. Božič 1994), polojniku (*Himantopus himantopus*; Makovec in Škornik 1990), pribi (*Vanellus vanellus*; Trilar 1991, Vogrin 1998), malem deževniku (*Charadrius dubius*; Trontelj 1992), jezerskem martinu (*Tringa stagnatilis*; Štumberger 1991), kamenjarju (*Arenaria interpres*; Kmecl in sod. 1997), lopatasti govnački (*Stercorarius pomarinus*; Rubinič in Vrezec 1999), navadni čigri (*Sterna hirundo*; D. Denac 2002), velikem skoviku (*Otus scops*; Štumberger 2000, K. Denac 2003), kozači (*Strix uralensis*; Mihelič in sod. 2000, Vrezec in Kohek 2002), čebelarju (*Merops apiaster*; Gregori 1990), zlatovranki (*Coracias garrulus*; Bračko 1986), sivi pastirici (*Motacilla cinerea*; I. Božič 1996), rumeni pastirici (*Motacilla flava*; Kus-Veenfliet 2001), kmečki lastovki (*Hirundo rustica*; Potokar 2000), pegamu (*Bombycilla garrulus*; Bračko in Grošelj 1994), povodnem kosu (*Cinclus cinclus*; I. Božič 1997), kupčarju (*Oenanthe oenanthe*; Gregori in Šere 1999), šmarnici (*Phoenicurus ochruros*; I. Božič 2001), velikem slavcu (*Luscinia luscinia*; Šere 1996), brinovki (*Turdus pilaris*; Kozinc 1998), puščavcu (*Monticola solitarius*; Polak 1998), rakarju (*Acrocephalus arundinaceus*; I. Božič 1999), svilnici (*Cettia cetti*; Geister 1981), severnem kovačku (*Phylloscopus trochilus*; Šere 1984), plašici (*Remiz pendulinus*; Šere 1994), italijanskem vrabcu (*Passer X italiae*; Grošelj 1981) in trstnem strnadu (*Emberiza schoeniclus*; Šere 1980) ter nekatere avifavnistične študije na izbranih območjih, denimo v Stožicah (Šere 1982), na vodnih zbiralnikih SV Slovenije (Bibič 1988), v Kočevskem Rogu (Perušek 1991), na Zbiljskem in Trbojskem jezeru (Trontelj 1992), v Krakovskem gozdu (Gregori 1992), na Cerknškem jezeru (Kmecl in Rižner 1993, Polak 1993), v Sečoveljskih solinah (Jančar 1995), v spodnji Savinjski dolini (Vogrin 1996), na Dravskem polju (Vogrin 1996), ob reki Dravi (Bračko 1997) in v Kozjanskem parku (Jančar in Trebušak 2000). Že v drugi številki leta 1980 so se pričeli v *Acrocephalusu* pojavljati naravovarstveno obarvani članki. Sprva le kot novice s terena, denimo opis požiga trstišča v Sečoveljskih solinah (Geister 1980), kasneje pa že kot povsem konkretni predlo-

gi za varovanje, denimo prispevek o zaščiti ribnikov v dolni Drage pri Igu (Sovinc 1983), in na koncu že kot prave poglobljene naravovarstvene študije s temeljito nepristransko analizo na terenu zbranih podatkov in njihovo interpretacijo, kakršna je bila denimo študija o Kozjanskem parku (Jančar 2000). Z uvodniki je *Acrocephalus* skrbel tudi za živahno diskusijo, denimo okoli društvenih zadev (Geister 1980), ptičjih imen (Geister 1980), problemov varstva ptic (Janžekovič 1983, Trontelj 1991, Polak 1992, Sovinc in Geister 1995, Šere 1997, Geister 1999, Tome 2003), analize ornitoloških podatkov (Tome 1986, Geister 1992), same revije (Geister 1992, 1994, 1996, Geister 1999, Kmecl 1999, Štumberger 2000, 2001, Vrezec 2002, 2003, Vrezec in Štumberger 2002), zgodovinskih ornitoloških zapisov (Geister 1993, Štumberger 1999), ornitoloških programov dela (Tome 1994, Geister 1997, Surina 2003), strokovnih debat (Gregori 1995, Rubinič 1997, Šorgo 2000, Vrezec 2001), ornitološke etike (Tome 1995, 1999), razmer v naravovarstveni politiki (Trontelj 1996, Sovinc 1998, Geister 1998, Zidar in Bibič 2000), poročil (Pajk 1997), položaja ornitologije v Sloveniji (Geister 1998, Štumberger 2001), ornitoloških raziskav zunaj Slovenije (Lukač 2002) in zgodovine slovenske ornitologije (Vrezec 2003, 2004). Tovrstne debate in prispevki so nemalokrat dvignili veliko prahu in vnela se je žolčna razprava o tej ali oni zadevi. Vendar je bil namen sleherne provokacije večinoma dosežen. Le tako so se stvari premaknile naprej. Na bolje ali ne, bo pokazal čas. Razvoj slovenske ornitologije se mora nadaljevati, posamezniki pa v tem procesu dodajamo vsak svoj pečat, nekateri večjega, drugi manjšega, pomemben pa je prispevek vsakogar. ●

Viri:

- Božič, I. (1976): Slovenska ornitologija med leti 1926 – 1976. – *Proteus* 38 (7): 247-250.
- Geister, I. (1996): Šašljeva višnjeva taščica. – *Acrocephalus* 17 (74): 4-6.
- Gregori, J. (1976): Ornitologija na ozemlju današnje Slovenije do leta 1926. – *Proteus* 38 (7): 244-246.
- Gregori, J. (1992): Ptici v »Favni« Henrika Freyerja – ob 150. obletnici njenega izida. – *Acrocephalus* 13 (54): 130-137.
- Kmecl, P. (1999): *Acrocephalus* na pohodu. – *Acrocephalus* 20 (97): 165-166.
- Štumberger, B. (1999): Klavžarjevo sporočilo. – *Acrocephalus* 20 (94/96): 69-70.
- Tome, D. (2000): Sto številkk *Acrocephalus*. – *Acrocephalus* 21 (101): 173-176.
- Vrezec, A. (2003): Rubrika Iz ornitološke beležnice – zgodovina, poslanstvo in perspektive. – *Acrocephalus* 24 (119): 125-126.
- Vrezec, A. & Štumberger, B. (2002): *Acrocephalus* – short-term journal program. – *Acrocephalus* 23 (113/114): 113.